

mededelingen over de nieuwe expeditie naar het Sterrengebergte in het hart van Nieuw Guinea gelegen werd hem de vraag gesteld hoe het stond met de bewerking van het materiaal, dat op de eerste reis in 1952 verzameld was. Dr. Brongersma antwoordde dat deze langzaam vordert, maar dat veel diergroepen zonder bewerkers blijven, en dat veel meer verzameld is dan ooit bewerkt zal kunnen worden: 30000 Crustaceen; 10000 vissen, 2500 reptielen en Amphibien enz. Het blijft uiteraard ten alle tijde ter beschikking van de deskundigen. Een interessant filmpje, opgenomen in Siam op het pacific science congres in 1957 werd aan het eind als toegift vertoond.

LIJST VAN GESCHRIFTEN (NA 1947) VAN F. H. VAN RUMMELN.

Deze lijst sluit aan bij de lijst gepubliceerd door Dr. A. A. Thiadens in het *Natuurhist. Maandbl.* Jrg. 37, 1948, blz. 26. Aan deze lijst zijn nog twee geschriften van vóór 1947 toegevoegd.

55. F. H. van Rummelen. — De onafwijsbare noodzakelijkheid eener Nederl. cement-industrie. *Ned. Fabrikaat* 6, 1920 no. 5.
56. W. J. Jongmans en F. H. v. Rummelen. — Grondwaterschommelingen in Zuid-Limburg. *Water* 1935 no. 9 en 10.
57. Thiadens, A. A. en Rummelen, F. H. v. — Uitvoerig verslag van de 13de excursie van de geologische sectie, gehouden in Zuid-Limburg. *Geol. en mijnb. N.S.* 10, 1948, 172—176.
58. Rummelen, F. H. v. — Limburg's bodem IV. De zee week terug. *Steenkool* 1948 no. 15, 353—357.
59. Rummelen, F. H. v. — De beweging van het grondwater in verband met de mijnbouw. *Versl. in Natuurhist. Maandbl.* 38, 1949 p. 37.
60. Rummelen, F. H. v. — De technische toepassing van de Kaardebol. *Natuurhist. Maandbl.* 38, 1949, pag. 62.
61. Rummelen, F. H. v. — Grondwaterverhoudingen. *Versl. in Natuurhist. Maandbl.* 38, 1949 p. 74.
62. Rummelen, F. H. v. en Rummelen, F. E. v. — Erratica in de Loessoiden van Ransdaal. *Natuurhist. Maandbl.* 39, 1950 no. 5, 6, 7.

63. Rummelen, F. H. v. — De aarde beefde. *Steenkool*, 1951 no. 12, 13, 14.
64. Rummelen, F. H. v. — De wording der carbonische steenkolen in beeld. *Onder en boven. Bedrijfskr. kolenmijn Beringen* 3, 1952, 10.
65. Rummelen, F. H. v. — Vergelijkende beschouwingen over de uitbarstingen van de Goenoeng Keloet (Kloet) van 19/20 Mei 1919 en 31 Aug. 1951. *Natuurhist. Maandbl.* 42, 1953 no. 1, 2, 3.
66. Rummelen, F. H. v. — Platte, afgeronde discussvormige, blauwe vuurstenen in het Oligoceen van Zuid-Limburg en aangrenzend gebied. *Meded. Geol. stichting N.S.* 1955 no. 8.
67. Rummelen, F. H. v. — Herdenkingsrede bij het verscheiden van Prof. Dr. W. J. Jongmans (13 aug. 1878—13 oct. 1957) gehouden in de vergadering van 6 nov. 1957. *Natuurhist. Maandbl.* 46, 1957, pag. 145—148.

BOEKBESPREKINGEN

Leven en werken van E. Heimans en de opbloei der natuurwetenschappen in Nederland in het begin van de twintigste eeuw door Dr. Fop I. Brouwer. Uitg. J. B. Wolters, Groningen 1958, 402 bldz. Prijs geb. f 16,50.

Het was een gelukkige gedachte van uitgever en schrijver deze Heimans-biografie, waarop de schrijver op 15 maart te Amsterdam promoveerde, toegankelijk te maken voor een ruimere lezerskring. Het is een proefschrift, dat men lezen kan, en als men er aan begint, leest men het ook helemaal uit.

Heimans' naam leeft nog voort in Limburg. Zijn bekend werk „Uit ons Krijtland" wordt nog altijd uit onze bibliotheek ter leen gevraagd en iedereen kent de Heimansgroeve bij Epen. Ik hoef Heimans dus niet voor te stellen.

Heimans en Thijssse — twee onafscheidelijk verbonden namen — hebben een grote culturele invloed gehad op het gehele Nederlandse volk. Heimans overleed reeds in 1914, terwijl Thijssse in het begin van 1945 stierf. Daardoor is het te verklaren dat het belangrijke werk van Heimans niet meer zo bekend is bij de huidige generatie, aan welke vooral Thijssse bekend is. De balans van de publieke opinie omtrent het werk van Heimans enerzijds en dat van Thijssse anderzijds wederom in evenwicht te brengen was één van de motieven van de schrijver tot het samenstellen van deze biografie. Toch heeft Thijssse zelf voortdurend gewezen op de grote verdiensten van zijn vroeg gestorven vriend en de bij de promotie van Thijssse tot eredoctor van de universiteit van Amsterdam heeft de promotor, Prof. Stomps, duidelijk laten uitkomen, dat

de universiteit hierdoor ook Heimans wilde eren.

Eli Heimans werd op 25 febr. 1861 geboren te Zwolle, waar hij ook zijn jeugd doorbracht. Eli was de oudste van negen kinderen. Van zijn moeder kreeg hij mede een grote liefde voor alles wat leeft en groeit. De jonge knaap was voortdurend op stap om de natuur te verkennen. Dat zwerven is hem bijgebleven tot de laatste dag van zijn leven, want hij stierf te Geroldstein na een tocht door de Eifel.

Eli werd onderwijzer, eerst te Zwolle, later te Amsterdam, waar hij Thijssse leerde kennen. Later werd hij hoofd der school, omdat zijn opvoedkundig werk de aandacht had getrokken van de autoriteiten. Het opvoeden zat hem in het bloed, zo schrijft een van zijn oud-leerlingen. Het vak „Kennis der natuur” kreeg kleur en leven. Schoolwandelingen werden georganiseerd. Heimans begon met de vernieuwing van het onderwijs. Ook dacht hij, gelijk zijn vriend Thijssse, aan de toekomst. De jeugd moest leren de vrije tijd te besteden, want verkorting van de arbeidstijd zou er zeker komen. De ideeën van vandaag rijpten reeds vijftig jaar geleden.

De invloedssfeer van Heimans en Thijssse strekte zich veel verder uit dan alleen tot in de school. Wanneer wij met Heimans alleen Thijssse noemen, willen wij helemaal niet tekort doen aan het werk van andere pioniers. De schrijver doet dit allerminst; aan het einde van het boek vinden wij zelfs beknopte biografieën van deze werkers van het eerste uur.

De boekjes van Heimans en Thijssse zijn overbekend. In 1896 nam Heimans het initiatief tot oprichting van het tijdschrift „De Levende Natuur”. De betekenis van dit blad en van genoemde boekjes voor de popularisatie van de natuurstudie in Nederland was zo groot, dat een „biologisch réveil” er het gevolg van was. Hierover lezen wij in hoofdstuk XI. In hoofdstuk III heeft schrijver de voorgangers en de wegbereiders besproken. De schrijver begint met de eerste kruidboeken en geeft dan een overzicht van de ontwikkeling van de natuurstudie in Nederland. Het is erg prettig hier een hoop gegevens bij elkaar te vinden, die men ook voor een groot gedeelte ook elders kan vinden, maar men moet ze zoeken.

Zo juist werd gewezen op de invloed van Heimans op de popularisatie van de natuurstudie. Indirect is dit ook de wetenschap ten goede gekomen, want vele jongeren zijn daardoor tot de studie in de biologie aan de universiteit gekomen.

Wij moeten hier en daar een greep doen. Op blz. 119 lezen wij de ontdekking van Zuid-Limburg door Heimans en Thijssse. Van dat eerste bezoek aan Limburg in 1898 vinden wij een verslag, door Thijssse geschreven in „De Levende Natuur” en hier voor een groot gedeelte overgenomen. Zij ontdekten op hun tocht in de buurt van Gulpen de vuurpad of geelbuikpad, *Bombinator pachypus* Fitz. Deze padden worden door Heimans in „Uit ons Krijtland” (blz. 155) „Klungelkes” genoemd. Het is zeker dat Heimans hiermede de vuurpadden bedoelde. Dat blijkt duidelijk uit de beschrijving. Maar hoe kwam Heimans aan die naam, die in Zuid-Limburg voor vuurpadden totaal onbekend is? In Epen noemt men de vroedmeesterpadden „Klingelkes” of soms „Klungelkes”. De onbekendheid met de Limburgse taal moet Heimans op een dwaalspoor gebracht hebben.

In Limburg vertoefde Heimans graag en veel, vooral in zijn „geologische jaren”. Toch heeft hij weinig persoonlijk contact gehad met de Limburgse pioniers, al was hij lid van het in 1910 opgerichte Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. De heer Van Rummelen heeft hij persoonlijk gekend, maar Rector Cremers kende hij alleen door briefwisseling. De naam van de bekende botanicus Aug. de Wever ben ik nergens tegen gekomen. Wel stond een nadere kennismaking met Rector Cremers op Heimans' program, maar zijn plotselinge dood heeft dit verijdeld. Ongetwijfeld zou die kennismaking hebben geleid tot een zeer vruchtbare samenwerking. Wij mogen in dit verband herinneren aan het enthousiaste artikel „Wat Zuid-Limburg voor Noord-Nederlanders is” in de „Mededeelingen” van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, de eerste officiële publicatie van het Genootschap, verschenen in 1911.

Heimans' naam leeft nog voort, zo schreef ik in het begin. Hiermede besluit de schrijver deze interessante biografie (Hoofdstuk XII). Dan volgen kwartierstaat en andere officiële gegevens. Meer dan 70 bladzijden zijn gewijd aan de bronnenstudie.

Dr. Fop Brouwer heeft ontzettend veel literatuur moeten verzamelen en raadplegen. Hij heeft dit alles kritisch verwerkt en geschift en uit dat werk is voortgekomen deze „levensroman”, waarvoor Nederland hem dankbaar moet zijn.

K.

De Broedvogels van Wieringen, door A. I. J. van IJzendoorn. Wetenschappelijke Mededelingen no. 25 van de Kon. Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. 1957. 40 blz., 7 fig., 1 kaart. Prijs f 2,75.

De schrijver heeft meerdere publikaties over vogels op zijn naam staan, zo o.a. het boek „The breeding-birds of the Netherlands” (Leiden, 1950).

In de thans van zijn hand verschenen verhandeling volgen, na een inleiding, waarin de schrijver o.a. een overzicht geeft van vroegere publikaties over de vogelwereld van Wieringen, enige geografische, geologische en botanisch-landschappelijke gegevens van dit gebied.

Het voornaamste deel van het werkje is gewijd aan de stand van de broedvogels vroeger en nu. Vervolgens worden ook de dubieuze broedvogels behandeld. In de vorm van een tabel wordt hierna een schematisch overzicht van de broedvogels gegeven. Daarna wordt in een hoofdstuk de dynamiek van de Wieringer broedvogelbevolking besproken. Een korte samenvatting over „Het vogelleven van Wieringen, weerspiegeld in de taal”, alsmede een literatuuropgave sluiten het boekje.

Ofschoon de broedvogels wel steeds het voornaamste deel van de vogelbevolking van een bepaalde streek zullen uitmaken, is het toch jammer, dat de schrijver de vergelijking tussen de vogelstand van Wieringen, van vroeger, toen Wieringen nog een eiland was, en thans, beperkt tot de broedvogels.

Hoewel de schrijver er naar gestreefd heeft de stand van de broedvogels zo nauwkeurig mogelijk na te gaan en in aantallen vast te leggen, wat hem ondanks vrij schaarse gegevens, goed gelukt is, is hij er niet geheel in geslaagd de overigens door de meeste schrijvers van vogelboeken gebruikte, maar weinig zeggende

uitdrukkingen als „algemeen voorkomend, vrij talrijk, een zeer klein aantal, vele tientallen” te vermijden.

Bij verschillende vogelsoorten staan interessante bijzonderheden vermeld, zodat elke serieuze vogelwaarnemer ook daaruit nog wel een en ander kan leren.

Het nut van dit soort avifaunistische publikaties kan m.i. niet hoog genoeg worden aangeslagen, een mening, die gedeeld wordt door de K.N.N.V., die zorgde dat deze verhandeling als Wetenschappelijke Mededeling uitgegeven werd en door de Nederl. Ver. tot Bescherming van Vogels, die voor deze uitgave een subsidie verleende.

Rest nog te vermelden, dat deze Wetenschappelijke Mededeling verkrijgbaar is bij het Bureau van de K. N.N.V. te Hoogwoud N.H.

H. KEMP.

De onuitputtelijke zee door Hawthorne Daniel en Francis Minot. Vertaald door L. C. van den Berg. Uitg. Thieme & Cie, Zutphen, 1957. Prijs geb. f 8,90.

De schrijvers van dit boek zijn uitgegaan van de gedachte en de vrees, dat op de toename van de wereldbevolking onherroepelijk moet volgen een tekort aan voedsel. Zij geloven dat de oplossing van het probleem van het voortbestaan van de mensheid moet gezocht worden in de zeeën. Daarom hebben zij dit boek geschreven.

Is dat uitgangspunt wel juist? Geheel nieuw is het zeker niet. Reeds anderhalve eeuw geleden voorspelde Malthus, dat hongersnood in de naaste toekomst onvermijdelijk was, wanneer het mensenaantal zou blijven toenemen. Sinds Malthus echter is de wereldproductie sterker gestegen dan de bevolking. Ook voor de toekomst zijn er nog vele en grote mogelijkheden buiten de zeeën, wanneer de mensen maar wilden samenwerken.

Zijn wij dus niet zo pessimistisch als de schrijvers van dit boek, toch blijft het niet alleen interessant te vernemen, wat de zee ons kan bieden, maar ook zeer nuttig, daar wij in de zee een voedselbron vinden, waaruit nog veel te weinig geput is. Dit laatste vormt het onderwerp van het eerste hoofdstuk. Dan volgt een hoofdstuk met een historisch karakter „Het ontstaan van de oceanografie”, gevolgd door een hoofdstuk over getijden, golven en stromen.

Dan komen wij aan het eigenlijke onderwerp „De onuitputtelijke zee”. De schrijvers geven een overzicht van wat in de zee aanwezig is, van de consumptievissen tot aan de kleinere organismen. Deze laatste zullen misschien nog het belangrijkste zijn, hetgeen ook blijkt uit het feit, dat vele recente onderzoekingen in deze richting gaan.

Wij staan nog slechts aan het begin. Waren de schrijvers in het begin zeer pessimistisch, hoopvol zien zij de toekomst tegemoet.

Het is een boek met vele belangrijke gegevens.

K.

Welke kever is dat? door P. van der Wiel. Tweede druk. Uitg. Thieme & Cie, Zutphen, 1957. Prijs geb. f 5,90.

Gaarne willen wij hier de tweede druk van het keverboek van de bekende coleopteroloog Van der

Wiel aankondigen en aanbevelen. Voor de bespreking van de eerste druk, die onveranderd is gebleven, verwijzen wij naar het Natuurhistorisch Maandblad, 1955, blz. 83.

K.

Die Saftströme der Pflanzen, von Dr. Bruno Huber. Verständliche Wissenschaft, Band 58, 1956, Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg. Prijs D.M. 7.80.

In deze kostelijke serie heeft professor Huber, die o.m. hoogleraar is in de plantkunde aan de universiteit van München, een deeltje geschreven, dat een uitvoerig overzicht bevat van waarnemingen, experimenten en theorieën aangaande de opstijgende (transpiratiestroom) en afdalende (assimilatiestroom) sapstroom in het plantenlichaam. Van beide worden de wegen in de plant, de scheikundige samenstelling, de snelheid en de veroorzakende krachten voor zover mogelijk beschreven. Duidelijke plaatjes, waaronder fraaie reproducties van foto's, opgenomen met het gewone- en het electronen-microscop, illustreren de tekst en geven inspiratie tot het nemen van nieuwe proeven met eenvoudige hulpmiddelen, die zonder meer in het onderwijs kunnen worden toegepast. Men is weer geheel „bij” op dit gebied van de plantenfysiologie, wanneer u dit boekje gelezen heeft.

v. N.

BOEKAANKONDIGING.

Akademiedagen X: Voordrachten, gehouden in april 1957 te Breda, N.V. Noord-Holl. Uitg. Mij, Amsterdam. Prijs f 6.—.

Van de inhoud: De dichter Pierre Kemp en zijn plaats in de literatuur (Karel Meeuwse). Tweetaligheid in Zuid-Limburg (P. Tummers).

Dierkunde I, door Dr. H. H. Kreutzer. Uitg. Noordhoff, Groningen. 8e druk. Prijs f 3,75 en f 4,75.

Biologie I en II, door A. J. de Boer. Uitg. J. B. Wolters, Groningen. Prijs f 2,65 en f 2,90. Bij grote afname reductie.

NIEUWE LEDEN

Drs. A. A. Wirtz, Akerstraat 138a, Heerlen.
Mej. M. v. Hoensel, Caumerbeeklaan 8, Heerlen
M. Keller, Bospad, Schaesberg.

Drs. R. Dubois, Stalbergerweg 49, Venlo.
Huishoudschool, Opleiding leraressen N.XX,
Lambertuslaan 19, Maastricht.

L. v. d. Hornbergh, Parkstraat 11, Venlo.
Broeder Victorius, St. Martinusstraat 6, Venlo.
H. Geurtz, Ubroekweg 9, Venlo-Blerick.
W. Dielen, Hertog Reinoudsingel 121, Venlo.
W. Derkx, Stalbergerweg 27, Venlo.